

Kunstzinnig spreken over God

Hoe seculier onze cultuur ook mag zijn, de vraag naar God blijft rondzingen. Dat blijkt uit het boek *God in hedendaagse kunst*. Maar het levert ook vraagtekens op.

Recensie

Tjerk de Reus

Het is interessant, nu onlangs het boek *Ongelofelijk* van Yvonne Zonderop verscheen, om de vraag te stellen: als religie weer op belangstelling kan rekenen, wat levert dat dan op? In haar recent verschenen boek, dat veel reacties opriep, legt Zonderop uit dat er nieuwe belangstelling is voor religie en dat er behoefte is aan vormen van godsdienstigheid. Daarbij voert ze een pleidooi om juist het christendom serieus te nemen: het vormt een rijke bron van nadenken over menszijn, over goed en kwaad, over verbinding in de samenleving.

Zien we dit ook terug in hedendaagse kunst? Het antwoord op die vraag is niet eenduidig, valt op te maken uit het boek *God in hedendaagse kunst*, dat onlangs verscheen onder redactie van Marcel Barnard en Wessel Stoker. De eerste is liturgiewetenschapper, de tweede was hoogleraar theologie en esthetica ofwel 'schoonheidsleer'. Stoker publiceerde in 2011 het boek *Kunst van hemel en aarde*, over 'het spirituele' in beeldende kunst.

Cultuuruitingen

Het nieuwe boek van Barnard en Stoker gaat terug op een in 2017 gehouden symposium, met dezelfde titel als het boek. De vraag naar God in de kunst werd daar beantwoord met het oog op beeldende kunst, film, game, literatuur en muziek. Een veelheid aan cultuuruitingen dus, waarover verschillende auteurs en kunstenaars hun zegje doen in de nu verschenen publicatie.

Het boek opent met een gedicht van Willem Jan Otten, geschreven bij een schilderij van Hans Holbein. Daarop volgen interviews met twee beeldend kunstenaars en een drietal

hoofdstukken over dergelijke kunst.

Aan de schone letteren zijn vier opstellen gewijd, onder andere over de Franse auteur Eric-Emmanuel Schmitt en de Duitse schrijver Martin Walser. De aandacht voor muziek spits zich toe op de componisten Schönberg en Messiaen, waarna opstellen volgen over film-, video- en performancekunst. Belangwekkend, na deze diversiteit, is de slotbeschouwing van Wessel Stoker, waarin de zaken theologisch op formule worden gebracht.

Een duidelijke, artistieke focus in dit boek betreft de aandacht voor 'de werkelijkheid'. Dat klinkt gek, voor wie verwacht dat het hier gaat over God, maar het punt is nu juist dat God niet gezocht wordt in verre hemelse streken maar in het hier-en-nu. Het wordt juist als problematisch ervaren als God buiten onze werkelijkheid zou staan, dus op afstand van ons. Het gaat hier dus over een voluit aardse, menselijke ervaring, waarin glimpen zijn te vinden van een hogere orde. Of anders gezegd, zoals ergens valt te lezen, om de ervaring van een 'diepte in de werkelijkheid'.

Vooral Marcel Barnard zet zijn kaarten op dit type godservaring: 'Moderne kunst opent soms een

Wie wil praten over religie en kunst zal op een gegeven moment zijn koudwatervrees wel moeten afleggen

Wessel Stoker, een van de auteurs van het boek *God in hedendaagse kunst*. Foto: Tjerk de Reus

ruimte die de kans biedt om zich te wenden tot een - laten we het noemen: - god-misschien, een zwakke god, een stille god, een god die ritselt als een blad in het zachte suizen van de wind'.

Dat God met een kleine letter geschreven wordt, duidt aan hoezeer God veranderd is in een onderdeel van onze hoogsteigen ervaring. God en werkelijkheid vallen zo bezien sterk samen, reden waarom Wessel Stoker in zijn slotwoord met de uitdrukking 'radicale immanentie' op de proppen komt. En hij stelt er dan ook een goede vraag bij, namelijk wil je die ervaring dan benoemen? Het kan per slot van rekening allemaal ook in vrijblijvende algemeenheden blijven steken. Vraagt kunst die doet wat Barnard omschrijft, niet ook om 'inbedding' in religie 'met verhalen, rituelen en dergelijke'?

Katholicisme

Toch laten zich ook andere lijnen trekken, op basis van wat dit boek biedt. Bij de genoemde Franse schrijver Schmitt is God wel degelijk 'de ander', die op een onver-

wacht moment mensen aanspreekt. En bij de musicus Messiaen speelt onomwonden het katholicisme de hoofdrol, en dat blijkt de concreetheit van het leven niet af te zwakken. De Amerikaanse dichter Christian Wiman wordt door Taede Smedes helemaal geïnterpreteerd als iemand die niets wil weten van een God die buiten onze werkelijkheid om ook nog 'iets' is, maar het blijft de vraag of de religieuze noties bij Wiman echt helemaal opgaan in 'de natuur'.

Smedes zou dat wel willen, maar de 'transfigurerende orde' waar Wiman het over heeft, lijkt toch echt uit andere streken afkomstig dan de natuur van filosoof Spinoza. De taal van Wiman maakt een besef van 'het hogere' wakker, dat merk je voortdurend - en dat vervluchtigt nu juist als je er lijnrecht over rede-neert.

De strikte zuiverheid die in de kunsten soms nagestreefd wordt, en ook in het debat onder kenners en liefhebbers, leidt er soms toe dat je bijna niets meer kunt zeggen of interpreteren of het heet 'dogmatisch'. Als God 'iemand' genoemd

wordt, hoor je al snel dat God 'geen buitenaardse entiteit' meer kan zijn. Dat kan ook te snel gezegd worden. Wie wil praten over religie en kunst zal op een gegeven moment zijn koudwatervrees wel moeten afleggen. Bijvoorbeeld als het gaat over 'toewijding aan de werkelijkheid', iets wat kunst te-weeg zou brengen. Terecht wordt in een van de interviews de kanteekening gemaakt dat 'toewijding' op zichzelf nog niet goed hoeft te zijn, en dat er dus ook zoets als ethiek nodig is. Kunstenaar Harald den Breejen dacht zelfs dat ethiek en kunst niets met elkaar te maken hebben, maar inmiddels heeft hij 'in toenemende mate het gevoel dat er een verbintenis is'.

God in hedendaagse kunst. Onder redactie van Marcel Barnard en Wessel Stoker. Boekencentrum/Boekscout. 21,99 euro

God in hedendaagse kunst

Onder redactie van Marcel Barnard en Wessel Stoker